

EMBARGO TOT HET MOMENT VAN UITSPREKEN HET GESPROKEN WOORD GELDT

Inleiding van Hans de Boer, voorzitter Vereniging VNO-NCW, ter gelegenheid van het Springtijfestival te Terschelling op 26 september 2015 om 8.45 uur.

Persoonlijke drijfveer en groeistrategie VNO-NCW.

- Ik ben in Friesland geboren en getogen. Het Dokkumerdiep was in de jaren '60 en '70-er meer een open riool. Het was vies, met schuim op het dode water. Als mijn ouders naar Rotterdam gingen, namen ze flessen schoon drinkwater mee terug'. Het nog niet zo lang geleden verschenen boek van Michael Pye 'Aan de rand van de wereld hoe de Noordzee ons vormde' neemt ons iets verder mee terug in de tijd. Het boek is een aanrader in alle opzichten. Maar daarin is te lezen dat het landschap langs de kust erg veranderde toen er mensen gingen wonen aan die kust en de eerste woongemeenschappen zich vormden. De natuur ging sterk achteruit, rivieren slibden dicht en de mensen gingen zoutwatervis eten omdat het zoet water zo vies werd dat er geen vis meer in kon leven. Ik geef veel om de natuur, in het bijzonder de vogels en vissen. Ik voel ook grote bewondering en verbondenheid met ondernemerschap, want ondernemerschap leidt tot de daadwerkelijke actie in de praktijk. Vrij naar de veelzijdige Amerikaan Peter Drucker: 'the only commitment is in the execution'.
- VNO-NCW zet in op een succesvolle groeistrategie voor Nederland. We willen in de global Champions league spelen met duurzaamheid als het trademark voor Nederland. Wij worden vooruit gepropelleerd door onze leden die dat in alle sectoren van de economie succesvol doen. We moeten daarbij vooral inzetten op die kansen waar Nederland het verschil kan maken. En dit op het goede moment doen.
- Ik geloof in een sterke "Oranje" inbreng ingebed in/gekoppeld met de topsectoren en in partnerships. We moeten het met elkaar doen! Een geweldig voorbeeld van zo'n partnership en ook hier aanwezig op Springtij is het Platform BEE (Biodiversiteit, Ecologie en Economie). Een Partnership van VNO-NCW met IUCN en met stevige partners uit bedrijfsleven, Natuurmonumenten en Stichting Natuur en Milieu, met Rein Willems als voorzitter.

- Daarnaast moeten we denken aan onze *legacy* voor onze kinderen en kleinkinderen. Nederlandse ondernemers die bekend staan om een sterk maatschappelijk verantwoordelijkheidsgevoel willen niet in de situatie komen dat wanneer de (klein)kinderen vragen ‘wat heb jij er aan gedaan’ dat je dan met mond vol tanden staat.
- Het is positief dat op dit moment de hele wereld deze beweging (naar duurzaamheid) wil maken. Dezer dagen legt de VN de laatste hand aan de nieuwe ambitieuze **Sustainable Development Goals**. En we staan aan de vooravond van de Klimaatop in Parijs, waar het commitment op dit moment telkens aan kracht lijkt te winnen.
- Deze ontwikkelingen geven een grote impuls aan verduurzaming. Bij verduurzaming denken we allereerst aan het continue verbeteren van de balans tussen de **3P's**. People, profit, planet. **De P van Profit dient daarbij of staat daarbij in mijn visie voor de P van Prosperity**: de ontwikkeling van onze welvaart en welzijn waarin ieder mens tot zijn recht komt.
- Ik benadruk hierbij in het publieke debat altijd de kracht, maar ook **de noodzaak van economische groei. Maar let wel: als drijvende kracht**. Dat laatste wordt niet altijd meegenomen. Maar datgene wat we onze planet en onze mensen (people) gunnen voor hun ‘welvarendheid’, kunnen we bereiken door een gedreven en krachtig ondernemerschap (profit). Dat geldt voor toegang tot zorg, tot goed onderwijs, tot het volwaardig kunnen deelnemen in onze samenleving.
- Mijn andere drijfveer ligt bij people, wat misschien niet altijd zichtbaar is. Maar ik geloof dat het cruciaal is om je eigen specifieke talent te kunnen inzetten en te kunnen deelnemen in onze samenleving, met name door werk. Dat was de leidraad voor mijn werk in de jeugdwerkloosheid, voor allochtone jongeren en waarom we een doorbraak willen bereiken in het old boys network met meer vrouwen aan de top. Hieruit vloeit ook de rol die we allemaal te spelen hebben in de vluchtelingensituatie waarmee we nu worden geconfronteerd.

Big picture: noodzaak verduurzaming van de economie en duurzame economische groei staat buiten kijf. Hoe doen we dat?

- **Er moeten een aantal grote mondiale bewegingen gemaakt worden** om de planeet leefbaar en goed bewoonbaar te houden:

1) De **VN Klimaatconferentie Parijs** begin december moet mondiale (bindende) afspraken opleveren over CO₂-reductie. Daaruit moeten internationale CO₂ markt(en) ontstaan die resulteren in mondiale CO₂-prijzen (de prijs die je moet betalen om CO₂ te mogen uitstoten). Een mondiale prijs om CO₂ te mogen uitstoten vormt een belangrijke drijfveer voor structurele investeringen en innovatie in CO₂-arme technologie en toepassingen. Als Parijs dit oplevert is niet alleen het *kader* voor aanpak en beheersing voor het urgente klimaatvraagstuk gecreëerd, maar kan dit ook snel *geoperationaliseerd* worden.

2) **De huidige meer lineaire economie moet transformeren naar een meer circulaire economie.**

Met een groei van de wereldbevolking naar 9-9,5 miljard mensen in 2050 en een groei van de middenklasse naar 3 miljard mensen in de aanloop naar 2050 volgens de VN, zullen er mondiaal zoveel (natuurlijke) grond- en brandstoffen en natuurlijk kapitaal nodig zijn en gebruikt worden dat we als samenleving geen andere keuze hebben hier veel zuiniger, efficiënter en slimmer mee om te gaan. “Circulair wordt het nieuwe lineair”. Iedereen zal deze rekensom inzien, dat vraagt geen *rocketscience*, maar gelukkig hebben we de technologie, innovatie en creativiteit om dit ook werkelijkheid te kunnen maken.

3) **Natuurlijk kapitaal op niveau houden.** We moeten meer oog krijgen voor het wezenlijke belang van **natuurlijk kapitaal** en er meer aan doen om dat op niveau te houden. Natuurlijk kapitaal *is alles wat de aarde ons biedt om te kunnen leven: voedsel, materialen, gezonde lucht, genoeg goede plekken onder de zon.* De aarde biedt deze ‘diensten’ in een prachtige balans: om duurzaam te kunnen leven moeten we die balans actief in stand houden. Dat betekent dat de aarde de gelegenheid moet hebben om dat wat wij er uit nemen, te kunnen aanvullen. Om voedsel te kunnen blijven telen, moeten we de bodem gezond houden. Om blijvend over materialen te beschikken moeten we hergebruiken, herplanten en herbronnen. Om genoeg goede plekken onder de zon te houden, moeten we beplantingen in de duinen en in mangrovebossen behouden: anders spoelen ze weg of moeten we voor miljarden vervangingen bouwen. Dit zijn Nederlandse en mondiale opgaven. En zoals ik al aanhaalde: uit het partnership met de natuurorganisaties in het Platform BEE zijn al zo’n 20 natural captains naar voren gekomen die allemaal koploper zijn in het

duurzaam aanwenden van natuurlijk kapitaal.

Inzetten op opportuniteiten: 'Nederland moet inzetten op waar ze het verschil kan maken'

- Dit zijn de bewegingen die op mondiale schaal moeten worden gemaakt. Nederland moet vervolgens haar kracht inzetten daar waar ze het verschil kan maken. Dus niet (enkel) kijken door de bril van CO₂-reductie in Nederland in de verschillende sectoren, maar door de bril van mogelijkheden tot innovatie en succesvol ondernemerschap. Wanneer wij in Nederland de dingen doen waarin wij excelleren, evenals China of Peru, etc., dan doen we (met elkaar) het beste voor de wereld. Onze vondsten en andermans innovaties vinden wereldwijd hun weg. Dit vereist geen internationale planeconomie! Maar moet komen uit de innovatiekracht van het bedrijfsleven in elk land. Ik geef u zo wat voorbeelden. Maar die innovatiekracht kan natuurlijk wel worden bevorderd. Overheden kunnen die ondersteunen met een ambitieus innovatiebeleid, met het doorbreken van knelpunten (valley of death) waardoor groene business cases snel rendabel worden, en door ook duurzaam in te kopen. De overheid is een megagrote inkoper van producten en diensten, maar hier schort het ondanks vele voornemens nog enorm aan in de praktijk. De Staatssecretaris pakt dit nu aan, maar eerder deze week stuurden wij met o.a. MVO Nederland en de Groene Zaak een brief dat het commitment van alle overheden veel dwingender moet.

Die transitie moeten we in tijd en geld goed managen

- Betaalbaarheid en voorzieningszekerheid van energie en grondstoffen blijven essentieel. Om daarmee niet vast te lopen, moeten we de energietransitie in de tijd goed managen. Het gaat met de betaalbaarheid fout wanneer we overdadig en langdurig moeten subsidiëren, omdat we oplossingen met veel volume willen forceren terwijl deze nog vooraan in de leercurve zitten. Eerst innoveren en als het dicht bij de markt zit dan pas grote volumes stimuleren (met weinig tot geen subsidie). Want anders verdwijnt draagvlak bij de belastingbetaler en lopen we het risico dat onbetaalbaarheid zich tegen de transitie keert. In de tweede plaats moeten we voorzieningszekerheid als katalysator voor de transitie benutten. Ons gas raakt op, en al te grote externe afhankelijkheden willen we niet. Dus snel naar duurzame oplossingen van eigen bodem.

Nederland kan geld verdienen met haar oplossingen

- De business case. Een afgeleid argument is dat voor de mondiale maatschappelijke vraagstukken veel Nederlandse oplossingen beschikbaar zijn. Wij zijn wereldkampioen efficiënt voedsel produceren op allerlei grondsoorten en in allerlei klimaten. Wij hebben de Sustainable Urban Delta in Nederland zelf door de decennia heen ontwikkeld en in feite uitgevonden. Eén van de efficiëntste staalfabrieken staat in IJmuiden, we zijn voorloper in biobased chemie, we maken de beste melkpoeder in de wereld. *‘Born/developed in the Netherlands’*. Kortom, het bedrijfsleven is er klaar voor om de grote maatschappelijke problemen mede op te lossen.

Waar kan Nederland het verschil maken en wat doen wij daaraan?

Algemeen

- De structurele en voortvarende verduurzaming van de economie (die op lange termijn volhoudbaar is) - met nadruk op waar Nederland het verschil kan maken- is haalbaar, heeft onze steun (onze passie) en past bij de karakteristieken van Nederland en de Nederlandse economie. Nederland is een bijzonder land: klein gekeken naar oppervlakte: 200 bij 300 km, dichtbevolkt, 17 miljoen mensen, maar met 2 internationaal toonaangevende mainports die als gateway naar Europa en de wereld functioneren, relatief veel natuur, de 18^e (!) economie van de wereld. Daarmee zijn we een middelgrote economie en vooral ondernemend, creatief en innovatief. We moeten die kansen pakken, in brede partnerships en als praktische (cross overs) van de topsectoren.
- Als ik kijk naar de (bottom up gedreven) ontwikkelingen in vrijwel alle sectoren van de economie, stemt dit trots en optimistisch tegelijk. Een *greep* uit een aantal relevante ontwikkelingen op hoofdlijnen:
  - **Binnen de bebouwde kom/ gebouwde omgeving:** dit deel is nu nog verantwoordelijk voor zo'n 40% van het energieverbruik in Nederland. *Nieuwe* woningen en gebouwen zijn steeds meer energie neutraal of zelfs energieleverend door 'Nederlandse uitvindingen' in duurzame energietechnologie. Zoals geothermie, warmtepompen, bijzondere materialen voor isolatie en ICT-toepassingen in de 'bedrijfsvoering' van een woning/gebouw. Maar het perspectief voor de *bestaande* gebouwenvoorraad is

spectaculairder. Ons *'Man on the Moon'* idee voor Nederland is dat in 2040 alle bestaande woningen energieneutraal of zelfs energieleverend zijn door baanbrekende 'makeovers' en renovaties. "Nul op de meter woningen". Bijvoorbeeld door het project **Stroomversnelling** en vergelijkbare initiatieven en met technologische innovaties zoals geothermie en hybride warmtepompen. De businesscase van Stroomversnelling is nu nog kwetsbaar, maar door doorontwikkeling, meer ervaring, opschaling en dergelijke gaat dit een grote vlucht maken. VNO-NCW wil deze ontwikkeling aanjagen en ik zal dit ook zelf waar mogelijk "rondtoeteren".

- **Groene buitenruimte en groene corridors .**

Er is in Nederland in de verduurzaming nog een andere belangrijke poot: dat is *natuur en behoud van het natuurlijk kapitaal*. Hier hebben we het nadrukkelijk ook over de P van partnerships. Neem een bedrijf als **Donkergroen**, 'leven op daken'. Groen op daken vangt fijn stof en NOx en neemt CO2 op. En dan is er weer een volgend bedrijf, **Plant-e** dat de planten op het dak zelfs elektriciteit laat opwekken: je kan je telefoon eraan opladen. Groene daken vormen intussen een heuse sector.

- Van groot belang acht ik de Markerwadden. Als je in Nederland ons eigen natuurlijk kapitaal wil maximaliseren, dan biedt ons land veel kansen maar ook forse opgaven. Het Markermeer was ooit gedoodverfd landbouwgebied, maar het moest een meer blijven. Het is nu Natura 2000 gebied, maar het is hartstikke dood. Een dergelijk meer aan de poorten van Amsterdam moet juist ecologisch bruisen. In Partnership met Natuurmonumenten, streven wij als VNO-NCW naar het daadwerkelijk realiseren van de **Markerwadden**. Goed voor de natuur, maar ook voor het ondernemende Nederland. Een levendig Markermeer biedt ook ruimte voor nieuwe economische activiteiten. Maar de Markermeer moet voor mij ook een plek zijn waar een ondernemer die wat wil, zijn natuurcompensatie kan vormgeven. Nu kent Nederland kleine snippers natuur, die snel aangetast zijn en die op hele kleine percelen weer moeten worden gecompenseerd. In water hebben we meer ruimte. Laten we met elkaar kijken dat waar economische ontwikkelingen natuurwaarden in grote wateren aantasten, hoe dit gecompenseerd kan worden. Dit geldt ook voor de grote ontwikkelingen in de buurt van de Markerwadden, zoals de Schaalsprong

Almere of de ontwikkeling van de vliegvelden: Schiphol en Lelystad.

Daarvoor geldt hetzelfde. Het zou prachtig zijn als we alle middelen samen brengen in een project dat echt verschil maakt: de Markerwadden.

- Het werken aan het behoud van natuurlijk kapitaal levert ook **New business** op. De **Natural Captains** van Platform BEE, grote bedrijven als Heijmans, Desso en FrieslandCampina en MKB bedrijven als Van Wijhe (biobased verven), Foreco (tropisch hardhout uit een naaldbos) en Mosso (bamboe).

Nederland als living lab voor duurzame innovaties

- Bijvoorbeeld voor mobiliteit. In het personenvervoer komen veel technologische ontwikkelingen op ons af. Nederland kan daarin vooral een faciliterende positie innemen om nieuwe technologieën op grote schaal te beproeven en op te schalen. We willen hier onderdeel zijn van het Europese beleid: dus de innovatie moet door Europees bronbeleid worden gestimuleerd, waarbij onze opgave is dat fabrikanten hun innovaties in Nederland willen testen en ontwikkelen, met Nederlandse ondernemers. Dat doen we niet slecht. Een paar doelstellingen daarbij:
  - Het gaat om meerdere technologieën. *Elektrisch* rijden bijvoorbeeld maar *waterstof gedreven*. Daarom geen specifieke technologie voorschrijven, maar de randvoorwaarden op Europese schaal opstellen en dat dan *‘the best may win’*.
  - Voor zwaar transport de ontwikkeling naar Euro 6 doorzetten en schoon en groen gas als brandstof zodat zwaar transport de overgang volledig kan maken vanuit fossiele brandstoffen. Er wordt ook geëxperimenteerd met elektrische aandrijving, ook voor zwaar transport, waar de toekomst meer zicht op zal bieden.
  - Voor scheepvaart zien we een transitie naar schoon gas als brandstof. Wat een grote bijdrage levert aan de CO2-reductie, maar ook voor schonere lucht in binnensteden.

Groene produceren

De industrie in Nederland is een heterogene groep en zeer internationaal georiënteerd. Dat laatste is van belang. Vrijwel alle industriële bedrijven

concurreren minimaal op Europese schaal, maar nog veel vaker op mondiale schaal. Deze internationale concerns worden veelal geleid vanuit het buitenland, vaak van buiten Europa. Binnen het bedrijf zijn de vestigingen onderling *concullega's*, stevig met elkaar in concurrentie als het gaat om waar nieuwe investeringen en uitbreidingen gedaan worden.

Elke industriesector heeft een agenda of een roadmap voor wat betreft de *incrementele* verbeteringen naar de toekomst, maar ook een *innovatieagenda*. Na ruim 15 jaar energiebesparingsprogramma's is veel bereikt, maar betekent het ook dat volgende verbeteringen zwaarder worden. (Ter illustratie: tijdens een recent bedrijfsbezoek aan Tata vorige week zagen we een warmbandwals. Deze is al 100 keer geoptimaliseerd; als Tata een radicale stap wil zetten moet er een nieuwe warmbandwals komen). Als energie de dominante kostenfactor is in je productieproces, dan wordt elke mogelijkheid gezocht om zo energiezuinig te produceren. Maar bij veel van deze bedrijven betekent het verschil tussen energie-efficiënt en iets minder energie-efficiënt, ook het verschil in wel of niet boven water blijven.

Kansen bieden grote industrieterreinen zoals Rijnmond en Chemelot om in Nederland op schaal restwarmte af te koppelen en deze ergens anders nuttig te gebruiken. Het commitment van de industrie is er, maar dit vraagt ook een rol van andere partijen, zoals de overheid.

De grote energiebesparings- en CO2 reductiedoelstellingen die eraan komen zullen leiden tot enorme innovaties en re- design van productieprocessen, ook omdat incrementele stappen uitgeput raken. Tegelijkertijd noem ik de internationale context omdat we ons er van bewust moeten zijn dat het geen gelopen race is dat dit in Nederland gaat plaatsvinden. Wij zullen met elkaar (bedrijfsleven, ngo's vakbonden en overheden) Nederland internationaal bekend moeten maken als dé plaats in de wereld waar de industrie duurzaam innoveert en vernieuwt. Ik zie ook een aantal (disruptieve) innovaties op gang komen in de industrie in Nederland

- *Het Hisarna proces*: een nieuwe duurzame staalproductiemethode van Tata (dat mondiaal in de top 3 zit voor wat betreft energie-efficiency en CO2-efficiency).
- *Biobased productie ten behoeve van de biobased economy*. Mooie cross sectorale innovaties tussen agrofood en chemie. Een voorbeeld: uit het loof van

een suikerbiet wordt al meer waarde gegenereerd dan met het suiker zelf.

- *Flow It*. VNO-NCW trekt hard aan de ontwikkeling van de Flow-it reactor. Deze reactor met rotating disks van binnen maakt chemische reactieprocessen tientallen malen efficiënter. Efficiënter op het gebied van energie- en grondstoffengebruik.

- *Papier maken zonder water*. In de papierindustrie vinden fantastische ontwikkelingen en innovaties plaats om “papier te maken zonder water” en het energiezuinig maken van pulp in het papierfabricage proces. TU Eindhoven heeft bijzondere uitvindingen op dit gebied gedaan en de samenwerking tussen TU en bedrijven is gaande dit van laboratoriumschaal naar proeffabriekschaal te brengen.

- *Beton*. De betonsector in Nederland gaat in groot verband met wetenschap en overheid aan de slag gaat om via substitutie (gebruik van alternatieve materialen) en andere droog- en uithardingsprocedures beton en cement (een van de oudste industriële processen in de wereld) te innoveren en te verduurzamen.

Dit zijn enkele voorbeelden van velen. De know how én de passie in deze innovatie stemt mij positief, trots en optimistisch. (Disruptieve)innovatie is de brug naar structurele verduurzaming. Dat vraagt tijd, maar is onomkeerbaar. Kwetsbaar zijn we in Nederland waar het gaat om opschaling van r&d naar de fabriek, de bekende valley of death. We zullen veel meer geld moeten vinden en uittrekken voor living lab's, proeffabrieken en partnerships.

Afronding

Een duidelijk voortbewegend Nederland waar ambitie en Hollandse oranjekracht de 3P's versterkt met elkaar verbinden. Innovatie en ondernemerschap vormen een belangrijke sleutel naar structurele verduurzaming. Ik schetste hiervoor onze inspanningen. Maar in dit kader moet u ook de ambitie zien een Groene Worldexpo in 2025 naar Nederland te halen met als motto ‘duurzaam leven, werken en wonen in een duurzame delta’. De achterhaalde achteloosheid waarmee we ons directe leefmilieu vervuilden in 60-70-er jaren mag nooit weer terugkeren. Een duurzame en welvarende economie en toekomst in Nederland met trademark duurzaamheid dat is waar we voor gaan. Dank voor uw aandacht.